

15 lat Instytutu Pamięci Narodowej

Instytut Pamięci Narodowej został powołany do życia na mocy ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. Działalność swoją rozpoczął 8 czerwca 2000 r. wraz z wyborem prof. Leona Kieresa na pierwszego prezesa IPN. Preambuła ustawy powołującej IPN wymienia jako zadania Instytutu kultywowanie pamięci o ofiarach i bohaterach walki z okupantami podczas II wojny światowej oraz walki o niepodległy byt Państwa Polskiego po jej zakończeniu. W dokumencie jest mowa o obowiązku ścigania zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i zbrodni wojennych oraz o konieczności zadośćuczynienia ich ofiarom i ujawnienia bezprawnych działań państwa komunistycznego.

9 grudnia 2005 r. Sejm wybrał drugiego prezesa Instytutu, został nim prof. Janusz Kurtyka, który zginął w katastrofie smoleńskiej 10 kwietnia 2010 r. 10 czerwca 2011 r. Sejm wybrał na prezesa IPN dr. Łukasza Kamińskiego.

* * *

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu zajmuje się najnowszą historią Polski oraz rozrachunkiem ze zbrodniami z czasów II wojny światowej i komunizmu. IPN jest wielkim archiwum XX-wiecznej historii Polski, placówką badawczą i centrum edukacyjnym, prokuraturą ścigającą sprawców zbrodni oraz instytucją, która bada zgodność z prawdą oświadczeń lustracyjnych kandydatów na funkcje publiczne.

15-letni dorobek IPN to przeszło 90 kilometrów zgromadzonych archiwaliów, 1 794 publikacje, 453 wystawy, 817 konferencji i 30 edukacyjnych portali internetowych. To także ponad 103 tysiące przesłuchanych świadków i 508 osób objętych aktami oskarżenia, w efekcie których sądy skazały 137 osób. IPN przeanalizował 53 235 oświadczeń lustracyjnych i opracował, cały czas uaktualniane, internetowe katalogi: funkcjonariuszy komunistycznych organów bezpieczeństwa, osób inwigilowanych, osób na kierowniczych stanowiskach w czasach PRL i ludzi sprawujących dziś najważniejsze funkcje publiczne.

* * *

Pion archiwalny IPN – Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (BUiAD) gromadzi i opracowuje akta komunistycznych organów bezpieczeństwa (PRL i ZSRS z lat 1939–1956) i dokumenty niemieckich władz okupacyjnych z czasów II wojny światowej. Udostępnia je ofiarom represji oraz naukowcom i dziennikarzom.

Archiwum IPN zgromadziło **90 412,11 metrów bieżących** dokumentów, z czego **31 065,23 mb** przechowywanych jest w Warszawie. Przez 15 lat działalności archiwalnej BUiAD zrealizowało 956 303 wnioski o udostępnienie dokumentów. Udostępniono 2 425 265 jednostek archiwalnych.

BUiAD współpracuje z zagranicznymi archiwami i ośrodkami dokumentacyjnymi. W ramach tej współpracy z Czech, Francji, Gruzji, Izraela, Litwy, Rumunii, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Ukrainy i Wielkiej Brytanii trafiło do Polski 664 410 kopii

dokumentów (7 072 jednostki archiwalne), w większości cyfrowych, obrazujących losy obywateli Polski podczas II wojny światowej i po jej zakończeniu.

Pion archiwalny Instytutu osiągnął istotne sukcesy w digitalizacji zbiorów. Repozytorium cyfrowe Instytutu należy do największych w kraju. Zdigitalizowano 312 645 jednostek archiwalnych (27 195 056 plików cyfrowych). Postać cyfrową otrzymało 243 831 fotografii. Zdigitalizowano również 4 783 840 kart kartotecznych (11 258 993 plików cyfrowych), a także filmy – 1 175 jednostek archiwalnych i nagrania – 1 202 jednostki archiwalne.

W strukturze BUiAD funkcjonują Centrum Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej oraz Indeks represjonowanych przez organa władzy sowieckiej w latach 1939–1956. Pion archiwalny IPN opracowuje do publikacji zbiory dokumentów oraz wydaje rocznik „Przegląd Archiwalny IPN”.

* * *

Biuro Edukacji Publicznej (BEP) prowadzi badania naukowe oraz działalność edukacyjną i wydawniczą. Organizuje konferencje naukowe i zbiera relacje świadków historii. Wydaje książki i czasopisma naukowe i popularne. Organizuje dla różnych odbiorców szkolenia, wykłady, pokazy filmów, wystawy i konkursy, przygotowuje materiały edukacyjne, w tym multimedialne i internetowe, dla uczniów i nauczycieli.

Najkrótsze statystyczne podsumowanie 15-letniej działalności pionu edukacyjno-naukowego IPN to **1 794 publikacje** – zarówno książki, jak i czasopisma („Biuletyn IPN”, „Pamięć i Sprawiedliwość”, „Pamięć.pl”, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, „CzasyPismo”), z czego 638 woluminów wydała Centrala IPN, a 1 156 opublikowały poszczególne oddziały Instytutu. IPN przygotował **453 wystawy**, były one prezentowane łącznie 6 763 razy, w co należy wliczyć 288 prezentacji zagranicznych. W ciągu minionych 15 lat Instytut zorganizował **817 konferencji**, w tym 95 międzynarodowych. Jeśli wziąć pod uwagę wszystkie formy działań edukacyjnych Instytutu (konkursy dla młodzieży, wykłady, szkolenia dla nauczycieli, warsztaty, pokazy filmów historycznych wraz z prelekcjami, rajdy edukacyjne, zajęcia dla dzieci, kursy przygotowawcze dla maturzystów itp.), to ich suma sięga 35 tysięcy!

IPN stworzył **30 edukacyjnych portali internetowych**. Niezależnie od stale rozbudowywanej strony ipn.gov.pl oraz najważniejszego portalu edukacyjnego pamięć.pl pracownicy Instytutu przygotowali szereg portali tematycznych. Niektóre z nich (truthaboutcamps.eu, zbrodniawolynska.pl i inne) przygotowano w kilku wersjach językowych. Dotyczą one ważnych osób (m.in. rotmistrz Pilecki, ks. Jerzy Popiełuszko, „Inka”) i wydarzeń historycznych (Wrzesień 1939, Czerwiec '76, stan wojenny) czy priorytetowych projektów Instytutu („Śladami zbrodni”, „Poszukiwania nieznanymi miejsc pochówku ofiar terroru komunistycznego 1944–1956”).

* * *

Pion śledczy IPN – Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu zajmuje się ściganiem zbrodni nazistowskich i komunistycznych z lat 1939–

1990, zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Prokuratorzy IPN są zobowiązani prowadzić śledztwa nawet wtedy, gdy sprawcy zbrodni nie żyją. Ich celem jest wówczas wyjaśnienie okoliczności popełnionych zbrodni oraz ustalenie ofiar. To ważne dla ich rodzin. Z dorobku pionu śledczego korzystają także badacze historii najnowszej.

Pion śledczy Instytutu w ciągu minionego 15-lecia zakończył decyzją merytoryczną 14 506 śledztw, w trakcie których przesłuchano **103 334 świadków**, zarzuty przedstawiono 932 osobom. Prokuratorzy IPN skierowali do sądów **326 aktów oskarżenia**, którymi **objęto 508 osób**. Na podstawie tych aktów oskarżenia sądy dotychczas skazały **137 osób**. Wobec 140 osób postępowania zostały umorzone z powodu przedawnienia, wobec 62 – z powodu amnestii, wobec 60 – ze względu na śmierć osoby oskarżonej. 33 osoby zostały w efekcie postępowań sądowych uniewinnione.

* * *

Zadania lustracyjne powierzono IPN, na mocy ustawy sejmowej, w 2007 roku. **Biuro Lustracyjne** bada zgodność z prawdą oświadczeń lustracyjnych kandydatów na funkcje publiczne. Dla przejrzystości życia publicznego każdy z nich musi wypełnić oświadczenie lustracyjne, tj. przekazać oficjalną informację czy współpracował z komunistycznymi organami bezpieczeństwa lub był ich funkcjonariuszem.

W ciągu 8 lat do Biura Lustracyjnego wpłynęło **368 000 oświadczeń lustracyjnych**. Wobec 53 235 rozpoczęto czynności sprawdzające, mające na celu analizę ich prawdziwości. 50 324 oświadczenia nie wzbudziły żadnych wątpliwości. Do sądu skierowano 821 wniosków o wszczęcie postępowania lustracyjnego, z czego 111 spraw jest na wokandzie, a 710 już zakończono. **W 468 przypadkach sąd podzielił zdanie prokuratora Biura Lustracyjnego**, orzekając, że miało miejsce kłamstwo lustracyjne.

Ponadto Biuro Lustracyjne publikuje w Internecie cztery katalogi z danymi osobowymi. W katalogu osób dziś pełniących funkcje publiczne opublikowano dotychczas dane 5 527 osób, w katalogu funkcjonariuszy komunistycznych organów bezpieczeństwa – 43 585 osób, w katalogu inwigilowanych w czasach PRL opublikowano informacje o 8 772 osobach, w katalogu osób pełniących najważniejsze stanowiska partyjne i państwowe PRL – o 18 949 osobach.

* * *

Od 2011 roku IPN prowadzi ogólnopolski projekt badawczy „**Poszukiwania nieznanymi miejsc pochówku ofiar terroru komunistycznego 1944–1956**”. Partnerami Instytutu w tym przedsięwzięciu są Ministerstwo Sprawiedliwości, Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Pomorski Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu, Polska Baza Genetyczna Ofiar Totalitaryzmów, Instytut Ekspertyz Sądowych w Krakowie.

Projekt zmierza do ustalenia lokalizacji grobów osób straconych i zamordowanych w latach stalinizmu, ekshumacji i identyfikacji odnajdywanych szczątków. Łącznie na terenie kwatery „Ł” Cmentarza Powązkowskiego w Warszawie i Aresztu Śledczego w Białymstoku, a także w wielu innych miejscach udało się odnaleźć szczątki kilkuset zamordowanych. Dotychczas 41 osób spośród nich odzyskało tożsamość.

* * *

IPN współpracuje z wieloma partnerami zagranicznymi, zwłaszcza z Europy, Izraela i USA. Efektem są różnorodne wspólne działania: konferencje naukowe, publikacje i wymiana archiwalna, prezentacja wystaw Instytutu zagranicą i projekty edukacyjne, zwłaszcza skierowane do Polaków za granicą.

W ciągu 15 lat IPN zawarł kilkadziesiąt umów o współpracy z różnymi partnerami zagranicznymi. Wymienić tu należy porozumienia z Amerykańskim Muzeum Holocaustu i izraelskim Instytutem Pamięci Męczenników i Bohaterów Holocaustu Yad Vashem. Rozwijana jest współpraca z instytucjami polskimi i polonijnymi (Studium Polski Podziemnej, Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu, Muzeum Polskie w Rapperswilu). Trzeba odnotować, podpisane przez IPN, porozumienia wielostronne (jak zrzeszająca 20 instytucji z krajów europejskich Europejska Platforma Pamięci i Sumienia czy grupująca 7 państw Sieć Europejskich Instytucji Posiadających Archiwa Tajnej Policji).

Ponadto podpisano szereg umów o współpracy z instytucjami pokrewnymi z państw naszego regionu, m.in. węgierskim Komitetem Pamięci Narodowej, Ukraińskim Instytutem Pamięci Narodowej, Litewskim Archiwum Akt Specjalnych, słowackim Instytutem Pamięci Narodu i niemieckim urzędem Pełnomocnika Federalnego do spraw Materiałów Państwowej Służby Bezpieczeństwa NRD (tzw. Instytut Gaucka). Współpracujemy również z Woodrow Wilson International Center for Scholars.

* * *

Pod patronatem Prezesa IPN działa, utworzona we współpracy ze Światowym Związkiem Żołnierzy AK, sieć Klubów Historycznych im. gen. Stefana Roweckiego „Grota”. Corocznie za zasługi w upamiętnianiu historii Polski i Polaków Prezes IPN wręcza nagrody Kustosza Pamięci Narodowej oraz ich regionalne odpowiedniki – nagrody Świadek Historii. We współpracy z TVP i Polskim Radiem IPN organizuje konkurs Książka Historyczna Roku, a we współpracy z Instytutem Historii PAN – konkurs Najlepszy Debiut Historyczny Roku. Najlepsze audycje radiowe i dokumentalne filmy historyczne konkurują o nagrodę IPN Audycja Historyczna Roku.

Od 2010 roku Prezes IPN występuje do Prezydenta RP z wnioskami o przyznanie zasłużonym działaczom opozycji z lat 1956–1989 wyjątkowego odznaczenia państwowego – Krzyża Wolności i Solidarności.

11 oddziałów IPN: w Białymstoku, Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Wrocławiu i Warszawie owocnie współpracuje z różnymi instytucjami i organizacjami, przede wszystkim na niwie edukacji. Ich partnerami są władze samorządowe, szkoły wszystkich typów, domy kultury, biblioteki publiczne, archiwa, parafie, stowarzyszenia i fundacje czy zakłady karne. W skali kraju w ciągu 15 lat działalności IPN podjął różnego typu współpracę na szczeblu regionalnym bądź lokalnym z kilkoma tysiącami podmiotów.